

Ady a gimnáziumban

Adyval a gimnáziumban foglalkozni ma már nem tanári érdem, hanem kötelesség. Ady annakidején először az eleven irodalmat figyelő és megérző tanárok programjába került bele. Aztán tudomást szereztek róla tankönyveink, végül az Utasítások is. Tehát közvetítése az ifjúság felé biztosítva van, őt megkerülni nemcsak az irodalmi kép meghamisítása és megcsorbítása nélkül nem lehet, hanem törvény szerint sem. Nem is igen akad ma már a magyar tanárok között senki sem, aki a merev elutasítás álláspontján volna Adyval szemben. De Ady mégis *nyugtalanító pontja irodalmi nevelésünknek*. Megre meg a könyv a kezünkben, ha gondolkozunk és van bennünk felelősségérzés. Nem azért, mert nehéz a feladat, amire vállalkozunk (akkor Vörösmartyért jobban kellene aggódnunk), de azért sem, mert talán munkánk sikerében kételkedünk (ebben a tekintetben Zrínyi nagyobb gondot okoz). Adyval lehet sikert elérni, és nem is nehéz annak, aki tud verset olvasni a rímeken és strófákon túl is. A probléma nem itt van. Ennek akkor találunk a gyökerére, ha meggondoljuk, hogy mi az, amit az ifjúságnak Adyban nyújtunk. Bizonyos, hogy Adyban a csodák földjén járunk, de ebben a világban méreg és orvosság vegyesen terem, sőt legtöbbször egy tövön fakad. S az a kérdés, hogy tudjuk-e adagolni úgy ezt a különös szeszt, hogy csak orvosság maradjon és ne váljék a lélek mérgezőjévé.

E sorok írója éppen nem ellensége Adynak. Adyt tanári pályájának első éveitől kezdve beállította munkatervébe és nem várta meg, míg a tankönyv is hozza az anyagot. Ady értékeit bőven megcsillogtatta, de Ady-kultuszt sohasem igyekezett diákjai között teremteni. Úgy gondolta, vétett volna a nevelői bölcsesség ellen. Hiszen a nagy írók nem ifjúsági írók, és nem feltétlenül ifjúságnak való írók valamennyien. Némelyiknek még a nyolcadik osztályban sem érkezik el igazán az ideje: *diákfölötti* az, ami bennük van. Ez a „magas“ elem írók szerint különböző lehet. Vörösmarty és Arany pl. azért diákfölöttiek, mert igazán klasszikusok. „Nagy szellemek ők“, és csak az tud közelükbe jutni, aki egy egész életre viszi őket magával az iskolából. Mikszáthot pedig már eleve úgy tanítom, hogy a diák megérezze: egy kis kóstolon kívül ez az író későbbre való. Szellemétől akarom óvni a tanulót, de „csurgatott méz“ előadását is csak később tudja igazán élvezni. Még inkább így vagyok Adyval. Bár nem férfiének az Ady-vers, mégis a férfiúnak való az ő szava. Adynak az ideje akkor érkezik el, amikor az olvasó a „méregből is mézet tud szívni.“

De ennek a helyes Ady-olvasásnak az alapozása az iskolában készül, s ez a néhány oldal éppen erről az alapvetésről akar beszélni. Nem kíván kizárólagos módszeres megoldást nyújtani; az olvasó csak úgy tekintse ezt a cikket, mintha valaki egy óralátogatás tanulságait foglalta volna össze benne. Ady-óráink nőjenek ki továbbra is a magunk lelkéből, itt csak egy egyéni felfogás és gyakorlat szólal meg, amiből talán tanulhatunk valamit.

Mindenekelőtt *ismernünk kell Ady összes verseit a saját példányunkból, melyet kijegyezhetünk és akkor is forgathatunk, amikor nem Ady-órára készülünk. Ez a verseskötet és gyakori forgatása lesz a legfontosabb forrásunk, s ez az állandó távolabbi előkészület sokkal döntőbb, mint egy-egy óra anyagának összeállítása. A saját példányt minden klasszikusra vonatkozólag fontosnak tartom: nem élhetünk bennük, ha nincsenek állandóan körülöttünk. Az újabb írók esetében ez azért is fontos, mert diákkorunkban nem nevelődhattünk hozzájuk úgy, mint régi nagyjainkhoz. Tapasztalásból tudjuk, hogy a bennünk élő Vörösmarty, Petőfi, Arany körül is találunk néha helyesbíteni valót, pedig őket „ismerjük.“ Hát akkor újabb nagyjainkkal még kevésbbé tudunk azonnal végezni. Szoknunk kell hozzájuk is.*

Az összes verseket azért kell ismernünk, mert az Ady-vers titkos, de kinyomozható összefüggésekben él. Ha egyet magyarázunk, más tíz vagy húsz versben találunk hozzá segítséget. És Ady utolsó kötetét is ismernünk kell, bár a bemutatásra kerülő versek zöme költői pályájának első éveiből valók. De mindjárt az első versnél bizonytalanná válik a hangom, ha nem tudom, hogy mi van az utolsóban.

A gazdag Ady-irodalomból nem szükséges sokat összeolvasnunk, de egy-két eltérő felfogású könyvet forgatnunk kell. (Sík: Gárdonyi, Ady, Prohászka. — Schöpflin: Ady Endre. — Révész Béla: Ady-trilógiája. — Ady Lajos: Ady Endre. — Benedek Marcell: Ady-breviárium). Pintér Jenő irodalomtörténetének utolsó kötete kétszáz oldalon foglalkozik Ady Endrével. Ez a rész kizárólagos forrásnak nem ajánlható, mert inkább az Ady körüli viták lecsapódása, mint komoly és eredeti szembenézés a problémával. A kétszáz oldal tanulsága az, hogy Ady „örömtelen örökség.“

Ady-óráink harmadik forrása nevelői bölcseségünk. De akár lelkipásztorit is mondhatnák. Ezeken az órákon nemcsak a tudós vagy lelkes tanár, hanem a nevelő is ott ül velünk a katedrán. Okosság, mértéktartás, tapintat, finomság, sejtetés, részvét, megértés a nevezetteknek, amelyekre az Ady-órákon szükségünk van, de ha kell, a maga helyén és idejében a bátorság, világos beszéd és az erkölcsi megítélés is megszólal ajkunkon.

*Ady élete, egyénisége. Adyban éppúgy nem az életrajz a fontos, mint más költőnél sem, de el sem mehetünk mellette észrevétlen, mert ha valakinél az élet belejátszott az életmű alakulásába, hát akkor Ady az. A részletek feltárására mégsem lesz szükségünk, ha ezt az életet a „megszépitő messzeség“ távolából nézzük. És nem is maga az élet a fontos, hanem a kulcsa, az egyéniség. Egyéniségét ne ellenségei és rajongói vallomásain keresztül mutassuk be, hanem bízunk a bemutatkozást órá magára. Néhány vers (*Búgnak a tárnák, A vár fehér asszonya, Mégsem, mégsem, mégsem*) és néhány idézet megbeszélése többet ér, mint egy tanulmány felolvasása a Dionysos-típusú íróról. A *Búgnak a tárnák* és *A vár fehér asszonya* felolvasásra azért is alkalmasak, mert bemutatják Ady kettősségét és mindjárt megbarátkoztatnak a szimbolikus kifejezéssel is. A kellően megválogatott idézetek pedig a dékadencia fogalmát is megérezkel-*

tetik. Íme: „fáradt sugár . . . a legfurcsább, a legbetegebb“ (*Egy párisi hajnalon*), „finom remegések: az erőm“ (*A Tiszaparton*), „sejtő, beteg és finom a dalod“ (*Menekülj, menekülj innen*), „szűz borzongások és pompás szavak“ (*Egy csúf rontás*), „lelkem alatt egy nagy mocsár: a fürtelem“ (*Az ős Kaján*). Ő a „fény-ember“ (*Vízió a lápon*), „paraszt Apolló“ (*A krisztusok martirja*), „faun-mezű Apolló“ (*Vén faun üzenete*), „szatír arcú“ költő (*Az utolsó mosoly*), akinek szavai „átok, zsoltár, panasz és ének“ (*Pap vagyok én*). Bevezető megbeszélésnek elegendő is ennyi, a többit, egyéniségének behatóbb feltárását is, rábizhatjuk költészetének rendszeresebb ismertetésére.

Ady fellépése. Először azzal az újsággal foglalkozunk, amit Ady megjelenése jelentett az irodalom számára (*Góg és Magóg, Új vizeken járok, Vízió a lápon, Az Értől az Óceánig*). De nem elégszünk meg ennek az újságnak és különállásnak csupán a költő szavaival való bejelentésével, hanem rájuk is mutatunk, először a formaiakra, azután a tartalmiakra. Hiszen az első ellentmondások az érthetetlen nyelvnek és a szimbolumnak szóltak. Elővesszük újra *A vár fehér asszonyát* és a *Búgnak a tárnák*-at. Utalunk arra, hogy Ady nemcsak új alkalmazkodást követelt az olvasótól, hanem olyan olvasókkal állt szemben, akik elfelejtettek verset olvasni. A kor irodalma egyszeri olvasásra kimeríthető verseken nevelte a közönségét, s ez a közönség még Vörösmartyt sem tudta élvezni. Mert csak felszínesen ismerte. „Gondolati“ líráját forgatta kiszakított idézetekben, de nem sokat törődött az egész versekkel s az *Előszót*, vagy a sokszor szavalt *Vén cigányt* épügy nem érthette, mint Ady szimbolumait.

Ízelítőt adunk stílusából is. Sorok, összetételek hangulatát éreztetjük, felhívjuk a figyelmet szöfantáziájára, a versek Ady-hangulatára.

Azután térünk át a tartalmi újításra, a versek belső világára: az Ady-féle mikrokozmoszra, melyben új értelmet kap minden: a szerelem, pénz, élet, Isten, magyarság, erkölcs, művészet, írói magatartás (Nietzsche szerepe). Érthető, hogy ez az Ady-mikrokozmosz még erősebb megütközést keltett, mint a művész újításai. Hiszen ez a kor elsősorban tartalom szerint értékelte a verset, művészeti elvek nem nagyon érdekelték, maga a művészi egyéniség sem. Amit pedig a póre tartalom nyújtott, főleg prózába átültetve, az valóban idegen volt és taszító. Számunkra is az a legtöbb esetben. De mi az egész verset nézzük, s a versekben egy tragikus emberi lélek szavaira, vallomásaira figyelünk.

Szerelmes-versek. — Nem sokat időzünk mellettük, hiszen ez a kéj és a szerelmi mámor költészete: az átok-sarj versei (*Héjja-nász az avaron, Vad szirttetőn állunk, Félig csókolt csókok*). Ezeknek a verseknek képei megkapóak, de amit kifejeznek, mérföldnyi távolságban vannak attól, amit a magyar szerelmi költészet eddig jelentett, s főleg akkor látjuk kavargó örvényeit, ha Vörösmarty szemérmes férfiasságából és Petőfi egészséges világából nézünk bele. Ennek a szerelemnek méltó lezárása az *Elbocsátó szép üzenet*. Ebben a kirakatba-helyezésben mintha a magyar úri lélek szenvedne csorbát. De ellentétnek a tipikus Léda-versek mellé oda helyezzük *Az utolsó mosolyt* és a *Fiam bölcsőjénél* c. verseket. Ez is igazi Ady-

hang, de egy másik Adyé. Rokonszenvesebb, melegebb, mint az elsőé, de egyik Adyt sem tagadhatjuk meg: csak ez a kettősség együtt az igazi Ady. Ezért nem különös, hogy a *Héjja-nász* és *Az utolsó mosoly* egyidőben készültek és ugyanabban a kötetben vannak, szinte egymás mellett.

Élet-mámor. — Ady az élet szerelmese a szó nietzschei értelmében. Ettől az életszemlélettől semmi sincs távolabb, mint az aszkézis, de semmi sincs közelebb, mint az örök kielégíthetetlenség. Érzékiségből fakad, de túl van a durva materializmuson: a *tragikus* Ady vallomásai (*Harc a Nagyúrral, A nagy Pénztárnok, Vér és arány, Az ős Kaján*). Főleg *Az ős Kaján* a nagy vers. Ady életének szimboluma az a halálig tartó tivornya, melyben felvetődik minden Ady-probléma: szerelem, magyarság, dal, életsors, halál. Talányos vers, mely a boros asztal mellett, a mámor hangulatában dob elénk nagy kérdéseket, mint Vörösmarty *Vén cigánya*. De a két vers mégis két világ. Ezt a vonatkozást talán érdemesebb kiemelni, mint csupán Ady élethabzsolását hangsúlyoznunk.

A büntudat versei. — Szándékosan nem bünbánatot írtam, de *magábaszállást* írhattam volna. Ismét más Ady lép elénk ezekben a versekben: az, aki menekül önmagától, szabadulni igyekszik az „én-élet poklából“ s egy másik világból nézi esendő életét. A hang egyszerűvé válik, mint a gyóntatószékben, a színek sötét tónusúak, csak egy-egy szó villan fehéren és tiszta élet utáni vágyat lobbantja fel (*A Patyolat üzenete, Ázott szénarendek fölött, Az eljárt-szott öregség, Sötét vizek partján, A megátkozott ember*). A verseket a művészi értékelésen túl is nem lehet megindulás nélkül olvasni, talán épen azért, mert érezhető rajtuk, hogy nem pálfordulás versei. Utánuk majd ismét zuhanás következik. Pedagógiai szempontból elsősorban az *Ázott szénarendek fölött* aknázható ki. Költő életének riasztó példájára, költészetének sötét színeire beszédesebben nem figyeimeztethet. *A Patyolat üzenete* részletezést nem kíván. Tanítványaink kevés szóból is meg fogják érteni ezt a fájó sóhajtást. A vers önmagáért beszél.

Dac, csakazértis-szerep. — Szerepnek kell mondanunk azt a hangot, mely néhány versében meghökkent (*A Sátán kevélye, Ének a porban, Magyar vétkes bíborban*). Érezzük, hogy túlrikoltja önmagát, amikor a rosszban való megátalkodottságot akarja vállalni. Dekadens vonás ez a sátáni póz, mely néha a vers végéig sem tart ki. Ismét az ellenképet érezzük őszintébbnek (*Fehér lótuszok, Az idegen arcok*), bár a versek sejtetik, hogy csak lucidum intervallumról van szó.

Halál-versek. — Szinte annyiszor találkozunk az Ady-versben a halállal, mint ezekkel a szavakkal: nő, vágy, csók. Mintha mindig készen állna, hogy belépjen a versbe, mint téma, mint sugalmazó vagy legalább is, mint néma szereplő. Senkinek ilyen gazdag halál-költészete nincs irodalmunkban. Ady nem várja meg a betegágyat, már első verskötetete tele van a Halál képeivel, már akkor vállalja a *Halál rokona* szerepet. Szenvedélyesen foglalkozik vele. A Halál az ő egyéni világának épülő szereplőjévé válik, mint Léda.

Sőt épen ez a szerelem jegyzi el vele és e versek egy részét akár a szerelmes versek közt is olvashatjuk (*Lédával a bálban, Léda ajkai között, A mi násznapgyunk*).

Halál-versei kétféle hangulatúak. Vagy a halálvárás komorsága érzik rajtuk (*Sírni, sírni, sírni, Közel a temetőhöz*), vagy groteszk haláltánc-képeket fest a vidám halálról, a saját haláláról (*Elillant évek szőlőhegyén, Egy vidám tor*). A halálversek remekei elsősorban azok a szimbólumok, melyek színes, sejtető látomásokban fejezik ki az Ady-lélek örök gondját (*Az én koporsó paripám, Jó Csönd-herceg előtt, A Halál automobilján, Halál a síneken, a Halál lovai*). Sajnos, egyszeri felolvasással ezekkel a versekkel nem sokra megyünk. A szűkrezabott szövegelemzésnek pedig kímélnie kell a szöveg és a képek épségét. Az tudja csak igazán élvezni őket, aki ismételten visszatért hozzájuk és a részletekben is el tud gyönyörködni.

Istenes versek. — Az igazi költők világa zárt és teljes világ, melynek megvannak a maga emberei felismerhető arcvonásokkal, öröklött tulajdonságokkal, de külön természetrajza is van ennek a világnak, saját növényzettel, időjárással, légköri viszonyokkal. Ady világa talán valamennyi magyar költőénél is zártabb és következetesebb: még Istene is ebbe a világba tartozó. *Cimborája*, akivel ép-úgy küszködik, akár a Halállal és a Mámorral. Isten, Jézus, Kereszt az ő szóhasználatában néha a politikai, társadalmi, vagy szerelmi élet szavaivá, fogalmivá válnak, és így születnek tollán profánhangú, káromkodó versek. (*Az izgága jézusok, Kereszttel hagylak itt, Az örömtelenség öröme*). Nem ezek a versek Ady istenes énekei, de igazolják azt, hogy milyen kevéssel beérik azok, akik Adyt vallásos költőnek, vagy épen az egyetlen magyar vallásos költőnek akarnák megtenni. Ady istenkereső lélek és a legférfiasabb versei közé tartoznak azok a vallomások, amelyekben a lelkiismeret szavában jelentkező Istenről vagy a magábaszállásról beszél (*Ádám hol vagy? Alázatosság langy esője, Krisztus kereszt az erdőn*). De ezek a versek ünnepi perceket jelentenek. Az a „vallásos” érzés, mely lelkének állandóbb jellemzője *Az Isten balján* és a *Hiszek hitetlenül Istenben* című versekben fejeződik ki. Istenkereső vágyának legszebb szimbolikus megnyilatkozása *A nagy Cethalhoz*, Istent végképen választani nem tudó lelke pedig *A Sion-hegy alatt* strófaiban kapta meg a legadyasabb tolmácsolását. Igazi Ady-mű az az „istenes” verse is, amelyben áhitat és profánnum (érzéki fantázia) együttesen jelentkezik (*Szüret az Athosz-hegyen*).

Magyar-versek. — Kortársai nagyobbrészt ezek miatt tagadták meg Adyt és ezek okozták neki a legtöbb bajt, ezek miatt lett „áru-lóvá”. A világháborúnak és a magyar légvárak összeomlásának kellett elkövetkezniök, hogy ebben a dologban is tisztán lássunk és a lényegben igazat adjunk neki: ő előre látott. Előbbre, mint akkori politikusaink: „Bűnöm, hogy messze látok, és merek” (*Páris, az én Bakonyom*); „Testem, ez a szent kényes szerszám, Mint valami ördögös posta A most-Idők rémületeit Előre és magával hozta” (*Már előre rendeltettem*); „Az én hadi-sarcom, hogy drága mementóként Fölemeljem arcom” (*Mag hó alatt*).

Forradalmi lírája, zsidó-versei az Ady-oeuvre egészéhez tartoznak, de nem a remekiek közé. A coriolanusi lélek elkeseredése szól belőlük, s még rikoltóbbak, mint Petőfi jakobinus dalai.

Magyar-versei nagyjából csupán *mementók*, megállapítják az országos bajt, de orvosságot nem nyújtanak. Ebben különbözik Ady a Zrínyiektől és a Széchenyiektől, akik ugyancsak nem „hízelgethettek“ nemzetüknek, de a bajokból való kilábalás útját is megmutatták. Ezek mellett ő csak „új-hangú tehetetlen“, „pacsirta-álcsás sirály“ (*Az anyám és én*), egy *negatív nemzetnevelő*. Ady csak szeizmográf-idegzetével szolgálta a hazáját emberi halálmadárként (*A Tiszaparton, Lelkek a pányván, A lelkek temetője, A magyar Ugaron, Nekünk Mohács kell, A Duna vallomása, Magyar Messiások, Én nem vagyok magyar? Fölszállott a páva, Havasok és Riviera, Az Idő rostájában*).

Ezek az átok-versek olyannak mutatják magyarságát, amilyen a szerelme is volt a Léda-zsoltárokból: csak belepusztulni lehet.

De Ady nemcsak víjjogni tud és kritikát mondani, hanem tud vallani is magyarságáról és tud „magyar bűnbánattal“ könnyíteni a lelkén: tud felmelegedni magyarságában (*Az én magyarságom, A föl-földobott kő, Hazamegyek a falumba*).

Külön kell felhívunk a figyelmet azokra a versekre, amelyekben a világok ütközőpontjába került magyar örök sorsa fejeződik ki soha nem tapasztalt beleérzéssel (*Kurucok így beszélnek, Négy-öt magyar összehajol*). A mai próbás időkben pedig Adynak egy újabb arcát is felfedeztük: a fergetegben is kitartásra buzdító, bizó magyarárt, aki akkor is tud „hiteket osztva élni és éltetni tudni“, „remény-zászlót vinni“, amikor „alkuvások, elígérések sápadt képe rezeg a Földön (*Szerencsés új esztendőt kívánok, Áldozás piros kedvvel*).

Végig haladtunk azokon a szempontokon, melyek felkinálnak bizonyos rendszerezést az Ady-versek között. De van még néhány vers, melyet csemegének szánhatunk; egyszerűen *nagy verseknek* nevezném őket. Vallomások ezek, melyek kiszakadnak a költő lelkéből, versek, melyek sok előbbivel együtt mindenképpen a magyar költészet remekei; hozzájuk folyton vissza-visszatérünk érdemes: *Szeretném, ha szeretnének, Párisban járt az ősz, Zúg-zeng a jégcimbalom, Emlékezés egy nyár-éjszakára*.

Találhatunk még egyéb ürügyet is, hogy szép verseket egybefogva rögzíthessünk vagy ajánlhassunk. Pl. nekünk, nevelőknek is milyen sokat mondhat az a néhány verse, melyben a gyermeklélek sorsa, szenvedései, kis tragédiái döbbenetnek meg (*A gyermekiség elégiája, Zúg-zeng a jégcimbalom, Egy ismerős kisfiú, Szemeink: utódjai, Üzenet egykori iskolámba*).

Vagy megvizsgálhatjuk, hogy milyen képekben vall a költő hitvátsáráról (*Illés szekerén, Özvegy legények tánca*). Termékeny összehasonlításokra ad alkalmat ennek a két versnek párhuzamba állítása Petőfi (*Homér és Osszián*), Arany (*Dante, Összel, Mindvégig*) és Vörösmarty (*Tündérvölgy első strófája*) vallomásaival.

Ady stílusa. — Nem elméleti útmutatást akarok adni, hanem gyakorlatit. A műalkotásokat nézni kell, meg kell velük barátkozni,

szoktatni kell hozzá a szemünket, fülünket. A versre ez épügy áll. mint a képre, szoborra, zenére. A diák hivatalosan az ötödik osztályban találkozik először Ady-szöveggel és sokan már jóismerősként fogadják Adyt a nyolcadikban. Az a néhány óra azonban, amit Adyra fordíthatunk, kevés ahhoz, hogy minden diákunk úgy megbarátkozzék az Ady-vers szépségeivel, mint ahogyan otthonosan mozog talán Gárdonyi világában. Segítsünk rajtuk úgy, hogy hívjuk fel a figyelmüket a verscímek jellegzetességére, egyes elfeledhetetlenül megtagadó sorok szépségére. Talán ezeken a morzsákon keresztül fogják megérezni az egésznek az ízét. Külön tanulmányozást érdemelnek Ady jelzői, összetételei: „éjféltor jött az álom-fickó“, „égnek a lelkekben is rözse-dalok“, „erdő-szakállas bús hegyek“ stb.

Fantáziájának természetét és színes-látását megismerhetjük szimbolikus verseiből. De Adyra vall az is, hogy minden megéneklésre kerülő tárgyat önmagához igazít. Az ő Lázára „rossz mellével asszonyokra vár“ (*Lázár a palota előtt*), Absolonának haja asszonyi „hó-karokra fonódik“ (*Absolon boldog szégyene*) és a talentumokról szóló példázatot önmagára alkalmazza (*Isten drága pénze*).

Nem érdektelen észrevenni, hogy hogyan jelentkeznek verseiben az idegen tájak. Minden vidéknek Ady-alkata van: inkább önmagából teremti őket szuggesztív expresszionizmussal, mint a valóságból másolja (*Páris-versek, Szüret az Athosz-hegyen, Nyárdélután Hold Rómában, Havasok és Riviera, Az ifjú Rajnánál*). De van ezekben a versekben mindig *couleur locale* is, pl. a Rajna „zöldes, habos palástban“ fut, Rómában a „szent mezők pára-fátylat, a hegyek álom-színt váltanak“, s a képbe „diadalok és romok vannak beszőve“.

Az Ady-szemmel nézett természet maga is forróvérű, vágyai vannak s hat a benne mozgó emberekre is (*Májusi zápor után, A fontainebleaui erdőben*).

Adyt *hiányai* is jellemzik. Az Ady-versnek világa nem szegényes: a maga módja szerint megvan benne szinte minden, ami a költői kedély teljességéhez tartozik, de a humor, semmikép sincs képviselve. Hiánya nem is feltűnő: akkor csodálkoznánk, ha mégis találkoznánk vele. Ami pótolja, az a *groteszk*, a „víg“ Halál, aki csontjait zörgeti, és az élőkre ránevet a koporsóból, vagy pedig mint „násznagy jön rigmusos, óriás harcsa-szájjal s egy fölöpántlikázott kaszával“, sőt lakodalmas muzsikaként „hetykén pengeti kaszáját“ (*Egy vidám tor, Az öreg Kunné, A mi násznagyunk*).

Ady költői gyökereit, tehetségének titkát csak saját zsenijében kereshetjük, őseiért sem kell idegenbe mennünk. Hiszen tudjuk, hogy Páris és a francia költők vagy Nietzsche csak felszabadítólag hatottak rá, az összehasonlító filológiának nem sok munkája akad ebben a nyomozásban. Ősei nemcsak vérben, hanem szellemben is itt-hon vannak. Vajda Jánoson kezdve Vörösmartyt (*A vén cigány, Előszó, Délsziget*) Csokonain és a kurucokon keresztül egészen Ballassáig nyomozhatjuk az „Ady-elődöket“. Sőt verspárokat is találhatunk: *A vén cigány—Az ős Kaján; Tót deák dala—Sóhajtság a hajnalba; Sötét árnyék* (Vargha Gyula verse!) — *Az Idő rostájában*;

Bor vitéz—Az utolsó mosoly, Az ágyam hívogat (játék a sorokkal). Mindezek azért érdekesek, mert más költői egyéniségek mellett tűnik fel az Ady-temperamentum különvalósága.

Minél jobban ismerjük Adyt, annál több szépséget fedezünk fel benne. Rútságai azonnal jelentkeznek, a szépség felfedezéséhez néha idő kell. De bármennyire is szívünkhöz nőjenek az ő bús szépségei, nem tarthatjuk őt a magyar költők fejedelmének és nem rendezhetjük át az ő kedvéért a magyar Parnasszust, mint fiatal lelkes hívek néha akaratlanul is megteszik. Ez meghamisítaná értékelésünket, és méltatlan volna az ő génuszához is. Adyból élni nem lehet úgy, mint Zrinyiből, Berzsenyiből, Kölcseyből, Vörösmartyból, Petőfiből, Aranyból. Erre ő maga figyelmeztet: „Halottan sem enyhíthetem az én szomorú rosszaságom.“ (*Harcos ember szíve*). Higgyünk neki, aki sokszor világosan látta a mi bűneinket, de még világosabban a sajátját. De erre az eredményre jutunk akkor is, ha értünk ahhoz a tudományhoz, amelyet a Szentírás így fejez ki: Vizsgáljátok meg a szellemeket!

Sőt Ady mégcsak nem is az egész mai irodalom. Ne feledkezzünk meg irodalomtanító munkánkban a nagy kortársakról sem, meg arról sem, ami azóta történt az irodalomban. Vele egyidőben lobog Prohászka génusza, aztán Babits, Kosztolányi gazdagítja az irodalmi képet, itt van napjainkban a friss katolikus líra, a népiek vagy Mőricz. Mennyi érték és mennyi probléma ezek körül is, melyeknek megoldását tőlünk várják tanítványaink. Mindezt arról a szigetről, amit Ady jelent, megoldani nem lehet. Bele kell merülnünk ezekbe a más világokba is, tudnunk kell elhelyezkedni velük szemben is. A magyar irodalom tanárának nem szabad hamisan játszania azon a főszees hangszerezen, amit a magyar irodalom egésze jelent. Az Ady-versek mélyen búgó hangjai nélkül színtelenebb lenne a zene, de megbomlana a dallam, ha más kárára erősítőnk ezt az egyetlen hangot. Akinek füle van, észrevenné a hibát, és nem Adyra vetne, hanem miránk.

Ennek a cikknek elolvasása után méltán felvethető a kérdés: hogy az az anyag, amit a szerző ajánl, elvégezhető-e a rendelkezésre álló időben? Felelek rá azonnal. Az anyagot bővebben méreteztem, mint amennyit leckeszerűen el lehet végezni. Gondoltam arra, hogy válogatni is lehessen benne, de felfogásom, hogy az irodalmi tanításnak nem végső célja a leckeszerű tudás. Lehet, hogy a diák nem mindenről tud számot adni, amit hallott, mégis helyesen elvégeztem benne az irodalomra való nevelést.

Nyílik is rá alkalom, hogy erről meggyőződjem. Az Ady körüli munkám utolsó mozzanatának egy írásbeli feladatot szánok: *Ady és én*. A papírosra kerülő vallomások meg fognak győzni arról, hogy szinte egyetlen diák sem marad közömbös, mindegyik keresi az egyéni állásfoglalást. A legérdekesebb Ady-órának a vallomások alapján meginduló beszélgetés ígérkezik, és nem valószínű, hogy azok fogják a legértékesebbet mondani erről a személyes viszonyról, akik az osztály irodalmi szakértői. Az egyszerű szív, mely egész és egészséges emberi kedélyvilágot rejt magában, néha messzebb lát

és biztosabban megragadja a lényegét, mint az esztéta-felkészültség. Gondolom, hogy a tanár, aki irodalmi órákon is egész embereket és nem irodalomhabzsoló inyenceket nevel, az ilyenfajta sikerekre lehet a legbüszkébb.

MEGYER JÓZSEF

A német írásujítás.

Azt mondják, hogy az emberiség történetében az írás és évezredekkel később a könyvnyomtatás feltalálása volt legnagyobb hatással a műveltség fejlődésére. Ez az állítás gondolkodóba ejt a következő kérdések felett: Mi az írás? Mit jelent az egyes ember életében és mit jelent az emberi közösség életében?

Több újabbkori tudós szerint az írás csak technikai művelet, a lélekhez semmi köze. Mások szerint pedig legmagasabb rendű kultúrjavunk. — *Theodor Mommsen* (†1903) kiváló régész és nyelvész ezt mondja: „A mérés tudományával az ember hatalmába hajtja a világot. Az írás művészetével pedig megdönti azt a tapasztalatot, hogy olyan mulandó, mint az emberi test. Ez a két művészet megadja az embernek azt, amit a természet megtagadott tőle: a mindenhatóságot és az örökkévalóságot.“ *Alexander Humboldt* (†1859) világhírű természettudós szerint „az írás mindama legnemesebbnek hordozója, amit az emberiség az értelem és az érzelem, a kutató ész és a teremtő képzelő erő két nagy szférájában kivívott és mint halhatatlan jótettet az utókorra hagyományozott.“ *Balassa József* magyar nyelvész: „Ha az emberi kifejezésnek más megnyilvánulása nem lett volna, csak az élő szó, nem is beszélhetnénk a nyelv életéről, a nyelv történetéről“ ezt a gondolatot továbbfűzve: nyomtalanul veszttek volna el hatalmas gondolatok, irodalmak, tudományok. — *Martin Hermersdorf* offenbachi (a. M.) tanár szerencsés érzékkel választott közvetítő megoldását fogadjuk el: az írásfogalom ebben a szóban „Kulturtechnik“ méltó és helyes értékelést nyer, „technikai művelet, de rendeltetését és hivatását a kultúrából meríti.“ Az írás tehát mondatok, szavak, hangok látható jelekkel való ábrázolása, hogy érzelmeinknek, gondolatainknak állandóságot, elterjedtséget és maradandóságot biztosítsunk; röviden: a beszédnek látható jelekkel történő följegyzése, tértől, időtől független megőrzése.

A német jellemnek legmegfelelőbb írásforma Rudolf Kochnak köszönhető: az Offenbacher Schrift. Ez az írás az offenbachi iparművészeti iskola kiváló mesterének remekműve, 25 éves tanítói tapasztalatnak gyümölcse. Technikailag tökéletes, és teljesíti az írás kultúrmisszióját, német jellegű írás... Mesteri szélestoll írás ez, mérsékelt jobbra hajlással. (Griffel, Gleichzug, Breitfeder). Jóllehet az offenbachi írás 1928. óta szerepel ugyan a német tanítástervben, azonban a német tanügyi emberek előtt jórészt ismeretlen maradt. Az 1934-es birodalmi írásszabályozás pedig alapelveiben megint Sütterlin kiinduló írására támaszkodik, és a továbbfejlesztést „Sütterlin szellemében“ írja elő. Csak a nemzeti szocialista párt „Válo-